

Κωνσταντίνου Π. Αθανασάτου,
Πλάτων και Σοφιστική Ρητορική.
 Από τις εκδόσεις «Δεδεμάδη», Αθήνα 2011.

Πρόσφατα είχα την ευκαιρία να διαβάσω τη γοητευτική συγγραφή του Κώστα Αθανασάτου με τίτλο: **Πλάτων και Σοφιστική Ρητορική**. Πολύ γνωστό το θέμα. Αρχισα την ανάγνωση με την πρόθεση να το φυλλομετρήσω. Αλλά από τις πρώτες σελίδες άρχισα να γοητεύομαι, μολονότι ως μελετητής της Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας προσωπικά εκτιμώ πολύ περισσότερο τον φιλοσοφικό στοχασμό του Αριστοτέλη (ως περιεχόμενο και ως τρόπο έκφρασης). Αλλά το βιβλίο του κ. Αθανασάτου έχει κάποιες αρετές που με προσέλκυσαν:

Σαφήνεια λόγου (κάτι που δεν είναι πολύ σύνηθες φαινόμενο σε συγγραφές φιλοσοφικές, όπως είχα διαπιστώσει από τα χρόνια τα φοιτητικά...).

Διευκρίνιση των εννοιών και προσεκτική εννοιολογική διευκρίνιση σε βάθος και πλάτος (π.χ. σοφιστής και φιλόσοφος). Ο **σοφιστής** αυτοπροσδιορίζεται ως **γνώστης της σοφίας**, την οποία παρουσιάζει με ρητορική άνεση στο ακροατήριό του. Ο **φιλόσοφος** εκφράζεται απλά ως **φίλος της σοφίας**, την οποία προσπαθεί όσο μπορεί να προσεγγίσει.

Το κυριότερο και λίαν ευδιάκριτο και άμεσα θετικό γνώρισμα στη γραφή του κ. Αθανασάτου είναι η άμεση για κάθε θέμα **αναφορά του στα πρωτότυπα αρχαία κείμενα**, που τεκμηριώνουν το λόγο του και η παράθεση των σχετικών αποσπασμάτων με θαυμαστή πυκνότητα και ακρίβεια.

Και η συγγραφή αρχίζει με τον τρόπο που είχε υποδείξει ο φιλόσοφος Αντισθένης (θαυμαστής του Σωκράτη): «αρχή σοφίας η των ονομάτων επίσκεψις» (το πρώτο βήμα προς την αληθινή και τεκμηριωμένη γνώση και σκέψη είναι η επίσκεψη στις λέξεις / ονόματα / έννοιες που χρησιμοποιούμε). Και ο συγγραφέας του βιβλίου που επιχειρώ να παρουσιάσω αρχίζει με επίσκεψη στις λέξεις του τίτλου: τη **ρητορική** και ιδιαίτερα τη **Σοφιστική ρητορική**. Για κάθε ρήτορα σκοπός και κίνητρο του λόγου του είναι να πείσει το ακροατήριό του ότι αυτά που λέει και αναλύει και προτείνει με γοητευτικό λόγο είναι τα πιο σωστά για την περίπτωση και δίκαια. Αλλά **τι είναι σωστό, δίκαιο και αληθινό**; Και αν είναι επιθυμία για κάποιον νέο να αναδειχτεί ως ρήτορας να πείθει τα ακροατήριά του στον Δήμο ή στα Δικαστήρια, πρόθυμος είναι και να ακριβοπληρώσει σε έναν **σοφιστή** τα «διδασκάλια», (δίδακτρα), για να του μάθει εκείνος τη ρητορική. Έτσι αναδείχτηκε στην Αρχαία Ελληνική Κοινωνία (τον 5^ο- 4^ο αιώνα π.Χ.) η **Σοφιστική Ρητορική** ως όργανο ή τεχνική Πειθούς ή παραπλάνησης του

Δήμου (των δημοτών). Σ' αυτή την παραπλανητική πορεία ο Πλάτων **αντιπαραθέτει την αλήθεια του ανθρώπινου λόγου** στην υπηρεσία της δικαιοσύνης, δια στόματος του Σωκράτη, κύριου συνομιλητή στους Πλατωνικούς Διαλόγους (**Γοργία, Μενέξενο, Φαίδρο** κ.α.).

Αυτές και πολλές άλλες πτυχές αναλύει στο βιβλίο του (καλογραμμένο, ελκυστικό, κατανοητό και για μη ειδικούς) ο κ. Αθανασάτος. Από αυτό μεταφέρω μόνο(με τη σειρά που εμφανίζονται σ' αυτήν) μερικούς τίτλους κεφαλαίων / υποκεφαλαίων, μικρότερων ενοτήτων, που υποδηλώνουν τον πλούτο της όλης συγγραφής:

- Οι απαρχές της ρητορικής (για ανάγκες κοινωνικοπολιτικές)
- Η Σοφιστική: γέννηση, εξέλιξη, επιδιώξεις, αντιδράσεις.
- Σοφιστικές καταβολές της Ρητορικής.
- Η πλατωνική κριτική της Ρητορικής / Σοφιστικής.
- Προβολή του φιλοσοφικού βίου από τον (σοφιστή) Γοργία.

Ειρωνική και σατιρική καταδίκη της Ρητορικής δια του πλατωνικού διαλόγου Μενέξενος.

- Εισαγωγικός διάλογος του έργου.
- Επιτάφιος λόγος από τον Σωκράτη: το άκαι β'μέρος του Επιταφίου.
- Η παραίνεση και η Παραμυθία του ρήτορος. Συμπεράσματα από τον Επιτάφιο λόγο του Σωκράτη.

Έλεγχος της σοφιστικής εριστικής και κριτική της ερωταποκριτικής μεθόδου ως τρόπου φιλοσοφικής έρευνας:

- Αρχική συνομιλία του Κρίτωνα με τον Σωκράτη.
- Ο Ευθύδημος και ο Διονυσόδωρος ως δάσκαλοι περί της αρετής.
- Πρόσκληση του Σωκράτη στους δυο σοφιστές να εκφράσουν τη σοφία τους.
- Ο Κλεινίας στο «έλεος» των δυο σοφιστών.
- Παρέμβαση του Σωκράτη.
- Τελική συνομιλία του Σωκράτη με τον Κρίτωνα.
- Σχολιασμός του διαλόγου: Διαλεκτική, Εριστική, Αντιλογική.

Η ενσάρκωση των σοφιστικών και τυραννικών τάσεων της εποχής:

- Μετρημένα γηρατειά και πλούτος.
- Σε τι συνίσταται η δικαιοσύνη;
- Η έννοια της δικαιοσύνης κατά τον Σιμωνίδη.
- Δίκαιον είναι το συμφέρον του δυνατού και του εξουσιαστή. Ανασκευή από τον Σωκράτη.

- Επιστημονική κριτική και καταδίκη της ρητορικής. Η Διαλεκτική.
- Αλήθεια και Αληθοφάνεια – το «εικός» (εικασία / εικαζόμενο).
- Η ρητορική ως αγωγή της ψυχής δια των λόγων.
- Αληθινή τέχνη του λόγου είναι μόνον η Διαλεκτική.

Από τα δυο τελευταία υποκεφάλαια αντιγράφω λίγες γραμμές ως δείγμα λόγου από το βιβλίο:

Από σελ. 275: «Η ρητορική, λέει ο Σωκράτης, έχει σκοπό να οδηγεί τις ψυχές διαμέσου των λόγων («ψυχαγωγία τις δια των λόγων»)¹ και χρησιμοποιείται στις πιο διαφορετικές περιπτώσεις της προσωπικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής· όποια κι αν είναι η ποιότητα του θέματος που πραγματεύεται, η φύση της είναι η ίδια και ο σκοπός της είναι να: «ψυχαγωγήσει», να οδηγήσει την ψυχή προς την αλήθεια...»

Από τη σελ. 479: «Ήδη γνωρίζουμε από την **Πολιτεία** ότι το ουσιαστικό γνώρισμα του **διαλεκτικού** (ανθρώπου) είναι να μπορεί να ενώσει τα πολλά και να τα κρατάει ως ενότητα στον νου του. Εδώ ονομάζεται **διαλεκτικός**, δηλ. αυτός που γνωρίζει να χωρίζει τα είδη των εννοιών.... Στους «**Νόμους**» (**Νόμοι XII**, 965b7 – 10) περιγράφεται η «ακριβέστερα παιδεία» και αυτή είναι η **διαλεκτική**. Στον **Σοφιστή** (§253d-e): η επιστήμη που αρμόζει στο ελεύθερο φιλοσοφικό πνεύμα (τω καθαρώς και δικαίως φιλοσοφούντι) είναι η **διαλεκτική**.... Επομένως το έργο της **διαλεκτικής** είναι αμφίπλευρο: η συναίρεση και η διαίρεση των εννοιών. Η **διαλεκτική**², λοιπόν, είναι η αληθινή τέχνη του λόγου»....

Ευνόητο ότι η ανάγνωση αυτής της πλούσιας συγγραφής για τον Πλάτωνα με οδήγησε να ξαναδώ δυο προηγούμενες συγγραφές που είχαμε από τον ίδιο συγγραφέα:

Κ. Αθανασάτου, **Πλάτων, Ειρωνικός και Σατιρικός φιλόσοφος**, εκδ. Α. Καρδαμίτσα, 2001.

Του ίδιου, ειδική έκδοση του πλατωνικού διαλόγου **Μενέξενος** (με μετάφραση και σχόλια). 2007

¹ Φαίδρος, 261a7-8 και 271c7.

² (υποσημείωση δική μου): Στους νεότερους χρόνους, ειδικότερα από τον 19^ο αι. οι Χέγκελ (1770-1831) και Μαρξ (1818-83) και άλλοι συνεχιστές τους χρησιμοποίησαν τους όρους **διαλεκτική και διαλεκτικός υλισμός** με άλλο περιεχόμενο (κοινωνιολογικό). Γι' αυτούς χρειάζεται άλλη ανάλυση (κοινωνιολογική), που αδυνατώ να την προσθέσω εδώ.

Και σήμερα γράφοντας αυτή τη σύντομη βιβλιοπαρουσίαση αναρωτιέμαι: δεν είναι παιδαγωγικά φρόνιμο και μορφωτικά πολύ πιο αποτελεσματικό να προσφέρουμε διαλεγμένα³ κεφάλαια από τέτοια βιβλία στη Β/θμια Εκπαίδευσή μας αντί να πνίγουμε τα παιδιά των 12-15 χρόνων μέσα σε μια θάλασσα νεκρών γραμματικών τύπων και συντακτικών δομών που αναχαιτίζουν και ίσως ανακόπτουν την ομαλή γλωσσική πορεία των νέων μας και καλλιεργούν σ' αυτές / αυτούς απέχθεια για την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία;

³ Ευνόητο ότι για κάθε σχολική ηλικία επιλέγουμε τα διδακτέα κείμενα ανάλογα με την αντιληπτική δυνατότητα των παιδιών, κείμενα ιστορικά, ποιητικά, θεατρικά στο Λύκειο και φιλοσοφικά, μεταφρασμένα και σχολιασμένα σε απλή νεοελληνική γλωσσική μορφή. Λεπτομέρειες για το θέμα αυτό (ως πρόταση προσωπική) έχω γράψει με άρθρα διάφορα, όπως: **Μορφωτική αξιοποίηση της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας από την πρωτότυπη μορφή της ή από μεταφράσεις σε απλή κατανοητή γλώσσα;** (περιοδ. Νέα Παιδεία, τ. 133, έτος 2009). Επίσης, στο διαδίκτυο, στο site : www.voros.gr